

PESA
Politik, Ekonomik ve Sosyal Arařtırmalar Merkezi

SİYASETİN DÖNÜŞEN DİNAMİKLERİNİN BİR DEĞERLENDİRMESİ

Bünyamin BEZCİ

Nisan 2015

Son on yılda yaşanan siyasal ve sosyal değişimleri anlamak için neoliberal kapitalizmin değişim dinamikleri iyi kavramak gerekmektedir. Karatani, kapitalizmin üç temel saç ayağı üzerine oturduğunu iddia eder; devlet, piyasa ve toplum. Bu temel ayaklardan birinde sorun oluştuğunda yükler diğer ayaklara aktarılarak kapitalist krizler atlatılmaktadır. Kapitalizmin ilk ciddi krizi olan 1929 ekonomik buhranı piyasanın buhranıdır. Keynesyen ekonomik politikalar, yani tam istihdamı amaçlayan devletçi politikalar kurtarıcı olmuştur. Devlet, toplumsal buhranı piyasanın yüklerini yüklenerek atlatmıştı. Yetmişli yıllarda taşıyabileceğinden fazla yüklenen refah devletini bu kez piyasa ve toplum kurtarmak zorunda kalmıştır. Piyasanın devletin yüklerini omuzlamasına seksenli yıllar Türkiye’inde özelleştirme adını verdik. Toplumun bazı yükleri yüklenmesine ise 19. Yüzyılda başka bir bağlamda kullanılan sivil toplumculuk dedik. Zira devlet artık toplumsal sosyal harcamaları bile karşılayamaz hale gelmişti. Bu nedenle toplumun kendi kendine yardım dinamikleri harekete geçirilmiştir. Türk siyasal hayatı bu bağlamı vakıflaşma olarak yaşıyor.

Toplumsal hayat ise devletin sosyal zorunluluklarını yüklenerek rahatlama sağlanmasına vesile olmuştur. Fakat toplum devlete rağmen sosyal yükler yüklendiğinde halk bir yerden sonra devletin gerekliliğini sorgulamaya başlar. Eğer toplum kendi ihtiyaç düzenini kendisi karşılıyor ve düzenliyorsa devleti zorunlu kılan nedir?

1980 darbesine rağmen siyasal hayatın özgürleşmesi ve piyasanın liberalleşmesi aslında kapitalizmin iç dinamiklerinden kaynaklanmaktaydı. Tabi ki bu dinamikler bir kez oluştuktan sonra her daim kontrol edilebilir dinamikler değildir. Örneğin piyasa özelleştirmelerle bir kez güçlenince devlet piyasada artık üretici aktör olarak değil, düzenleyici aktör olarak yer almaya başlamaktadır. Devlet-piyasa dengesi artık karşılıklı pazarlıklarla kurulmaktadır, komuta ile değil. Türk ekonomik dünyasındaki özerk ekonomik kurumsallıklar bu bağlamdan doğmuştur. Fakat siyaset karar alma tekeli ise, ekonomik kararlarla çatışan siyasal kararlar nasıl alınacaktır. “Ekonominin gereklerini” önemseyenlere karşı siyasal “siyasal zorunluluklardan” bahsedenlerin kavgasına halen yakından şahit olmaktayız.

Toplumsal hayat ise devletin sosyal zorunluluklarını yüklenerek rahatlama sağlanmasına vesile olmuştur. Fakat toplum devlete rağmen sosyal yükler yüklendiğinde halk bir yerden sonra devletin gerekliliğini sorgulamaya başlar. Eğer toplum kendi ihtiyaç düzenini kendisi karşılıyor ve düzenliyorsa devleti zorunlu kılan nedir? Hegel, bu soruyu 19. Yüzyılda ihtiyaçlar düzeninin çıkar odaklı olduğunu ve çıkar odaklı toplumasallığın bir nevi Hobbes’un doğal haline benzediğini söyleyerek yanıtlamaya çalışmaktadır. Yani kendi çıkarlarını maksimize etmeye çalışan sivil toplumsal ihtiyaç düzeni içinde kaostan başka bir şey beklenmez. Hobbes doğal düzendeki kaosu Leviathanla aşmaya çalışmıştı, Hegel sivil toplumsal kaosu üstün bir üçüncü güç olarak devletle aşmaya çalışmıştır. Yani Hobbes’un Leviathan’ı ile Hegel’in devleti aynı bağlamlardan doğmaktadır. Peki devlet toplumu kendi haline bıraktıysa ne olacaktır. Toplum önce bu yükün altında ne kadar ezildiğini düşünecektir. 1980’li yılların bütün toplumsal-ekonomik retoriği “kemer sıkma” politikası üzerine oturması bununla ilgilidir. Bir sonraki aşama ise, ihtiyaçlarını kendi karşılayan toplumun özgüven kazanmasıdır. Özgüven devletin sınırlarını

sorgulamaya götürmektedir. 19. Yüzyılda Prusya devletin sınırlarını sorgulayan Wilhelm von Humblot'tan sonra 1980'li yılların liberal Türkiye'si devletin sınırlarını sorgulamaya başlamıştır.

DEVLETİN SINIRLARININ SORGULANMASI VE LİBERALİZASYONU

Devletin sınırların sorgulanması demokratik talepleri yükseltmiş ve bürokratik yeniden yapılanmadan daha sıkı olarak bahsedilmeye başlanmıştır. 1980 yılların retoriğinde en belirgin demokratik taleptir “devletin yeniden yapılandırılması”. Burada kastedilen devletin sınırlandırılarak bireysel özgürlük alanlarının genişletilmesidir. Bu bağlamda Özal döneminin devrimci tarafını besleyen aslında dünya siyasi konjonktürünün değişimidir. Özal'ın en önemli becerisi dünyadaki siyasal ve ekonomik değişimleri Türk siyasetinin liberalleşmesinde kullanmasıdır. Bu nedenle Özal'ı övmeye çalışanlar ikinci bir Cumhuriyetin kurulmasından bahsederler. Bu Cumhuriyet onlara göre daha demokratiktir. Regis Debray'ın Fransa'daki demokrasi tartışmalarında kullandığı Cumhuriyet ve demokrasi ayrımları dönemin entelektüel dünyasının dilini oluşturmaktadır. Oysa 1960 darbesini yapanlar da yeni anayasalarını demokratik olarak nitelemekteydi. Peki nedir bu Cumhuriyet-demokrasi ayrımı?

Cumhuriyeti kuranlar yeni rejimi halkın egemen olduğu bir siyasallık olarak tanımlamışlardı. Fakat kurdukları bir toplum değil, devlettir. Dahası bir modern devlettir. Sınırlarına kıskançlıkla sahip çıkan ve statükoyu savunmak için “yurtta sulh cihanda sulh” ilkesini yerleştirmeye çalışan bir devlettir.

Cumhuriyeti kuranlar yeni rejimi halkın egemen olduğu bir siyasallık olarak tanımlamışlardı. Fakat kurdukları bir toplum değil, devlettir. Dahası bir modern devlettir. Sınırlarına kıskançlıkla sahip çıkan ve statükoyu savunmak için “yurtta sulh cihanda sulh” ilkesini yerleştirmeye çalışan bir devlettir. Egemenliği siyasal hayatı toplumdan soyutlamak olarak anlayan Osmanlı siyasal geleneklerinden çok da kopmayan ama egemenliğin halkta olduğu iddiasıyla kendi küçük burjuva iktidarını meşrulaştıran bir devlettir. Zira egemenlik halkta olmasa okumuş taşra çocuklarının iktidarını meşrulaştırmak mümkün olmayacaktı. Bu devlette eksik ayak politik toplumdur. Böylesi politik bir toplumsallığı kurmaya çalışanlar öncelikle dört toplumsal kesimi siyasal sistemden dışladılar; Gayrimüslimler, İslamcılar, Kürtler ve Sosyalistler. Geriye kalan kimlikleri de bir potada eritilebilir bulmuşlardı. Sorun şuradaydı ki; yüzyıllardan beri bu toprakların kimliği haç ve hilal kavgası ile yoğrulmuştu ve artık Batıya karşı olan düşmanlığımızı soğurtmamız gerekmekteydi. Türk tarih tezinin içinde olmayan şey sadece Müslümanlık değil, Türklük de yoktu. Zira iddia Türklerin beyaz/Ari ırkla akraba oldukları üzerine kuruluydu ve bizi sarı ırdan da hilalin davasından da kurtarmaya çalışmaktaydı. Bir başka sentez arayış da Anadoluculuk olarak görülebilir. Bu tür kimlik arayışlarının amacı kurulan devlete bir politik toplumsallık yaratmaya çalışmaktır. Bu nedenle bu politik toplumsal kimlik arayışları 1980'li yıllarda artık demokrasi arayışına dönüşmüştür.

KİMLİK SİYASETİ VE SİYASETİN PARÇALANMASI

Cumhuriyete politik bir toplum arayanlar bütüncül kimlik dayatmalarının tutmadığına 1980'li yıllarda artık inanmışlardı. O zaman postmodernitenin parçaladığı kimlikler dünyasında devleti ayakta tutmanın tek yolu demokratikleşmeden geçmekteydi. 1980'li yıllar Türk siyasetinin yeni dengelere savrulduğu yıllar olmuştur. 1960'ların demokrasi fikrinden mülhem sağ ve sol

kavramları artık işgörmez haldedir. Devletin kurduğu yapay sağ ve solun yani Halkçı Parti ve Milliyetçi Demokrasi Partisinin yerini eski sağ ve sol yani Sosyal Demokrat Halkçı Parti ve Doğruyol Partisi aldığı anda bile Türk siyaseti artık sağ ve sol kavramlarıyla tanımlanabilir halden çıkmıştı. Gelişen yeni siyasal dengeler toplumcu yani demostan yana ve devletçi yani Cumhuriyetten yana partiler arasında kurulmaya başlamıştır. Demostan yana partilerin de zamanla sağ ve solu oluştu, devletten yana olanlar da sağ ve sollarını korudu. 2000’li yıllarda demostan yana olanların sağında AK Parti, solunda HDP bulunmaktadır. Devletten yani Cumhuriyetten yana olan partilerin sağında MHP, solunda CHP yer almaktadır. Evet sağ ve sol siyasal dinamikler halen işlemektedir ama farklı kulvarda siyaset yapılmaktadır. Adeta iki farklı siyasal rejim iddiası ile karşı karşıyayız. Bu nedenle anayasa tartışmaları siyasal hayatın en önemli konusunu oluşturmaktadır.

Cumhuriyete politik bir toplum arayanlar bütüncül kimlik dayatmalarının tutmadığına 1980’li yıllarda artık inanmışlardı. O zaman postmodernitenin parçaladığı kimlikler dünyasında devleti ayakta tutmanın tek yolu demokratikleşmeden geçmekteydi.

Siyasal hayatın toplumsal dinamiklerinin güçlenmesinde neoliberal siyasal tarz yatmaktadır. Birçoğumuzun zannettiği gibi 28 Şubat süreci değil. 28 Şubat süreci dünya ekonomik ve siyasal entegrasyonu da bir direnmeydi. Bu nedenle 28 Şubatı destekleyen Batı koalisyonu değildir. Eğer öyle olsaydı askeri bir darbe olarak NATO desteğini tam olarak gözlemleyebilirdik. Örneğin, 1960, 1971 ve 1980 darbelerindeki NATO desteği açık olarak görülmektedir. Zira Türk Ordusu özellikle 1960 darbesi sonrasında aslında 1952’de girdiği NATO’nun gerekli düzenine girmiştir. 1971 sol Kemalizme bir darbeydi. 1980 asıl olarak sosyalist solun belini kırarken artık gereksiz olan paramiliter sağ siyasetin de belini kırmıştır. 28 Şubat ise desteğini daha ziyade bölgesel bir müttefik olarak İsrail’den almıştır. Asıl amacı da iktidara kadar yükselen İslamcı muhalefeti etkisiz hale getirmek ve zaman kazanmaktır. Ne de olsa geleceğin nelere gebe olduğunu kimse bilemez. Fakat İslamcı muhalefet iki nedenden dolayı eritilememiştir. İlki; İslamcı muhalefetin toplumsal tabanı yapay değildir. Kültürel olarak İslamla yoğrulmuş bu coğrafyada meşru bir şeyler söylemenin yolu İslamla çatışmamaktan geçmektedir. İslamla çatışan her söylem erimektedir. Bu siyasal dinamiği katı laik çizgideki CHP’nin bile fark etmiş olması aslında partinin hanesine yazılacak bir kazanıdır. İkincisi; Türkiye’deki İslamcı muhalefet güçlü, heyecanlı, sabırlı ve dinamiktir ama şiddet ve saldırganlık içermemektedir. Kafasına büyük bir balyoz yiyen Necmettin Erbakan’ın taraftarlarını sokağa dökmemesi ya da hapishane yolunda kendisini uğurlamaya gelen halkı galeyana getirmeyen Recep Tayyip Erdoğan örnekleri Türk İslamcı hareketinin ana omurgasını oluşturmaktadır. Şiddete bulaşmayan İslamcı hareket meşruiyetini de yitirmemiştir.

SİYASETİN TOPLUMSALLAŞMASI VE AK PARTİ

2001 ekonomik krizi 28 Şubatın iddialarını çöktürdüğünde aslında ortada bir *pirus* zaferi olduğu anlaşılmıştı. Zira İslamcı siyaseti tüketmeye çalışırken kendini harcayan bütün 28 Şubatçı siyasal hareketler enerjilerini bu yolda yok etti. Siyasal olarak devletçi kanatta yer alan 28 Şubat taraftarlarına karşı AK Parti 2002 seçimlerini tek başına iktidar olma çoğunluğunu yakalayarak kazanmıştır. AK Partinin siyasal hayatta tutunmasını sağlayan beş neden vardır; İlki, AK

Partinin devletten değil, toplumdan yana siyaset biçimi dizayn etmesidir. İkincisi, AK Parti hükümetlerinin AB'ye uyum süreçleri bağlamında çıkarmaya devam ettikleri demokrasi paketleridir. Üçüncüsü, AK parti siyasetinin AB çerçevesi dışındaki Kürt açılımı ve Alevi açılımı gibi açılım politikalarıdır. Dördüncüsü ise, AK Parti hükümetlerinin siyasal nabızı anketlerle ölçerek politikalarını ona göre düzenlemesi ya da kamuoyu kanaatlerini oluşturmak için düşünce kuruluşu ve basınla yakından çalışmasıdır. Son olarak da Recep Tayyip Erdoğan'ın sahici temsil gücüdür. İçinden geldiği halkla doğrudan ve sahici bağlar kurabilen ve siyasal umudu her daim diri tutmasını beceren Recep Tayyip Erdoğan karizması AK Parti politikalarının en sağlam desteği olmuştur.

AK Parti iktidar sürecini de dörde ayırarak analiz edebiliriz; İlki, 2007'ye kadar yani 27 Nisan muhtırasına kadar geçen denge siyaseti sürecidir. Bu siyasetin en önemli niteliği AK Partinin iç ve dış siyasi dinamiklerle uzlaşma içinde siyasetini yürütme gayretinde olmasıdır. Fakat Cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde yaşananlar 28 Şubat artışı askeri ve sivil bürokrasinin gücünün kırılmasıyla sonuçlanmıştır. Bürokrasinin isyanını seçimle bastıran hükümet, Cumhurbaşkanlığı seçimi ve anayasa oylamasını da kazasız atlattır. İkinci süreç 2011'e kadar geçen kalkınma dönemidir. AK parti hükümetlerinin ikinci dönemine damga vuran nitelikler, büyük projeler, küresel ekonomik sistemle entegrasyon ve ülke sathına yayılan kalkınma hamleleri ve göçün önlenmesidir. Bu dönemde Almanya'dan Türkiye'ye ya da büyük kentlerden küçük kentlere bir hareketliliğin de olduğunu söyleyebiliriz. Zira yaşam standartları açısından birbirine sağlam ulaşım ağlarıyla bağlanan küçük kentler de büyük kent konforunu yakalamaya başlamıştır. Dünya 2008'de büyük bir finansal kriz yaşamasına rağmen sağlanan bu gelişme AK Parti hükümetlerinin meşruiyeti sağlamlaştırmıştır.

2001 ekonomik krizi 28 Şubatın iddialarını çökerttiğinde aslında ortada bir *pirus* zaferi olduğu anlaşılmıştı. Zira İslamcı siyaseti tüketmeye çalışırken kendini harcayan bütün 28 Şubatçı siyasal hareketler enerjilerini bu yolda yok etti.

Üçüncü süreci oluşturan 2011 sonrası ise rakipsiz iktidar yıllarıdır. Büyük proje iddialarıyla girilen 2011 seçimleri sonrası hükümet hem içeride hem de dışarıda aktif bir modernleşme seyrine girmiştir. Bu modernleşme hamleleri her zaman dış politikamızın omurgasını oluşturan AB, Amerika ve İsrail çıkarlarıyla uyumla da devam ettirilmiştir. Türkiye adeta kendi oyununu oynamaya çalışan siyasal bir aktör olmaya çalışmaktadır. Bu dönem aynı zamanda bu proaktif politikaların ciddi yaralar aldığı bir dönemdir. İsrail, Mısır, Suriye ve İran politikaları geçici olabilecek çıkmazlar yaşamaktadır. AK Parti ile Fethullah Gülen arasındaki zımnî koalisyonun bozulması dönemin sonunu oluşturmaktadır. Bürokratik iktidarın gücünün pasifize edilmesinde önemli katkıya sahip olan Cemaat, iktidardan payını istediğinde ortaklık bozulmuştur. Dördüncü dönem, 17-25 Aralık süreci sonrasında Cumhurbaşkanı seçilen Recep Tayyip Erdoğan'ın fiili başkanlık dönemidir. Bu dönemin öncekilerden farklı olacağı açıktır ama nereye doğru evrileceğini tahmin etmek zordur. Anayasa tartışmaları sistemin yönünü belirleyecektir.